
Kétnyelvű iskolák a Muravidéken

SZILÁGYI IMRE

Az 1991-ben függetlenné vált Szlovénia 1993. május 12-én lett az Európa Tanács teljes jogú tagja. Az országot egyhangú szavazással vették föl, s ez alkalommal dicsérőleg szólt az emberi jogok helyzetéről a magyar delegáció elnöke Hörccsik Richard is. (1) Az emberi jogok helyzetén belül nagy fontosságot tulajdonítanak a kisebbségek jogainak, s ezeken a jogokon belül kiemelkedő helyet foglal el a kisebbség anyanyelvi oktatásának kérdése. Az anyanyelvi oktatás különleges esete a kétnyelvű oktatás. Ennek történelmi hátterét, legfontosabb állomásait és problémáit vázolja fel az alábbi cikk.

A magyar nyelvoktatás a két világháború között

Az első világháborút lezáró párizsi békeszerződésekben 1919. május 26-án a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság számára ítélték az egykori Vas és Zala megye délnyugati részét, lényegében a lendvai és muraszombati járást. E területeken viszonylag nagyszámú magyar élt, bár a szakértők véleménye nem egységes a magyar lakosság lélekszámát illetően. *Renata Mejak* szlovén kisebbségkutató úgy tudja, hogy az 1910-ben megtartott népszámlálás szerint huszonkilenc ezer, az 1921-es népszámlálás szerint pedig 14 429 magyar élt e két járás területén. (2) *Varga Sándor* neves muravidéki közéleti személyiség szerint az 1910-es népszámláláson 24 870, az 1921-es idején 13-14 ezer magyar élt e vidéken. (3)

A békeszerződés következtében a magyar nyelv addigi többségi nyelvi helyzetéből a kisebbségi nyelvi helyzetébe került. Az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés azonban védte a kisebbség nyelvét is: a kisebbség nyelve tantárgy volt az iskolákban. Ennek megfelelően 1919 és 1921 között a muraszombati polgári iskolában heti 3 órában nem kötelező tantárgyként tanították a magyar nyelvet, a (zömmel magyarok lakta) Lendva polgári iskolájában az oktatás magyarul folyt, a szlovén nyelv pedig kötelező iskolai tantárgy lett. Bár az 1921-ben elfogadott alkotmány lehetővé tette, hogy a kisebbségek az alapvető tantárgyakat – törvényben rögzített feltételek mellett – anyanyelvükön tanulhassák, a gyakorlatban egyre erőteljesebb lett a nyomás annak érdekében, hogy a magyar nyelvet a szlovénnal váltsák fel. Ezt a tendenciát erősítette az a tény, hogy a vonatkozó törvény nem született meg, s hogy a nyugdíjba vonult, vagy elmenekült helyi tanárok helyett Szlovénia belsejéből érkeztek tanárok, akik nem tudtak magyarul, s nem is hajlottak arra, hogy megtanuljanak. Ehhez járult még az a tény, hogy gazdaságilag előnyösebb helyzetbe került az, aki „jugoszlávnak” vallotta magát. Ez viszont azzal járt, hogy elveszítette a magyar nyelvtanuláshoz való jogát. Így a magyarul tanulók száma folyamatosan csökkent. A hitoktatás elvben magyar nyelven folyt, de a hitoktatók cseréjével sok helyen ez a lehetőség is megszűnt. (4)

1945 után

1945 után újra indult a nemzetiségi nyelvű oktatás. A magyar gyermekek jelentős részét szlovén iskolába iratták be. Ennek oka egyrészt az volt, hogy nem voltak megfelelően

képzett, magyarul tudó tanárok, másrészt az, hogy a szülők attól féltek, hogy megnehezíti a gyerek elhelyezkedését, ha nem tud szlovénül. Mivel 1954-ben a magyar nemzetiségű gyerekek mintegy 50%-a már a szlovén nyelvű iskolába járt, a magyar és a szlovén illetékesek megkísérelték megállítani e kedvezőtlen tendenciát. Ezt megkönnyítette, hogy a szlovén oktatáskutatók mind a mai napig azon a véleményen vannak, hogy a szlovén és a magyar nemzetiségű polgárok együttélését megkönnyíti, ha a magyarok megőrzik saját nyelvüket és kultúrájukat. (5)

Ezért már 1956-ban sokat beszéltek az iskolareform szükségességéről. Ennek első lépésként 1956-ban a magyar iskolákban bevezették két természettudományos tárgy szlovén nyelvű oktatását. Már ekkor szó volt arról, hogy a szlovén nyelvű iskolákban pedig be kell vezetni a magyar mint kötelező nyelv oktatását. Ennek folytatásaként 1959-ben előbb a Jugoszláv Kommunista Párt KB hozott határozatot a kisebbségi iskolákról, majd szövetségi illetve köztársasági törvények rendezték a kisebbségek iskolaügyét. Az első évek a kísérletezés jegyében teltek el. Ennek eredményeként Csente/Čentiba, Petesháza/Petišovci, Gyertyános/Gaberje, Hosszúfalú/Dolga vas, Göntérháza/Genterovci, Dobronak/Dobrovnik településeken az első osztályokban megkezdődött a kétnyelvű oktatás. Lendván pedig a szlovén és a magyar gyerekek közös osztályokba jártak, s az első osztályban szlovénül tanultak meg írni, a másodikban pedig magyarul. A többi tantárgyat pedig már az első osztályokban is két nyelven oktatták. Előkészületeket tettek a kétnyelvű tankönyvek megjelentetése érdekében, s akciók kezdtek kétnyelvű óvodák alapítása ügyében. A kétnyelvű oktatás miatt felmerülő többletköltséget a szlovén költségvetés vállalta magára. (6)

Az új oktatási törvény alapján a nemzetiségileg vegyes területeken – az ide tartozó településeket törvény és a község statútuma határozta meg – megszűntek az egynyelvű iskolák és a kétnyelvű oktatás vált minden gyerek számára kötelezővé. A kétnyelvű oktatáshoz való jogot megerősítette az 1963-as és az 1974-es alkotmány, valamint az önálló Szlovénia 1991. december 23-án elfogadott új alkotmánya is. Ki kell emelni, hogy „a vegyes nemzetiségű területeket a községi alapokmányok az autochton lakosság alapján határozzák meg, az egyes településeken élő magyar nemzetiségű lakosok száma nem kritérium.” Így olyan települések is idetartoznak, ahol a lakosságnak csak alig néhány százaléka magyar s több mint 90%-a szlovén, pl. Gerőháza, Berkeháza, Jánosfa. (7)

A kétnyelvű oktatás és a szlovén lakosság

Nyilvánvaló, hogy kétnyelvű oktatás a magyar lakosság érdekében jött létre, s az is hogy mindkét fél részéről kényszermegoldás volt. Bár a politikusok és a hivatásos személyek általában támogatták a kétnyelvű oktatást, a szlovén lakosság egy része kezdetől fogva ellenezte. A viták 1962-ben elültek, majd 1964-ben újból föllángoltak, s legélesebb ellenkezés 1969 és 1971 között volt tapasztalható, amikor az ébredező szlovén nemzeti mozgalom háttérében a polgárok egy csoportja jogi úton igyekezett megszüntetni a kétnyelvű oktatást. Az alkotmánybíróság azonban nem adott helyt az ilyen irányú igényeknek. (8) Az ellenkezés a 80-as évek végén – amikor már erőteljesebb lett a szlovén önállóság iránti igény – ismét erősebbé vált. 1989-ben *Jože Toporišič*, a ljubljanaei egyetem tekintélyes nyelvészprofesszora amellet állt ki, hogy a szlovén gyerekeknek a magyar nyelvet csak a köznyelvi szinten kelljen tanulniuk, s a szaktantárgyakat anyanyelven tanulják. Ez ellen a kétnyelvű oktatás eredményeit féltő szlovéniai magyar sajtó azonnal és hangon tiltakozott. (9) Kétségtelen tény, hogy a kétnyelvű oktatás számos kívánnivalót hagy maga után, s magyar részről is észrevételezték, hogy a gyerekek végül is egyik nyelvet sem sajátítják el megfelelően. Ugyanakkor azonban a politikai és oktatási vezetés kezdetől fogva úgy döntött, hogy jobb megoldás a problémák ellenére nincsen, s ezért mind a magyarok, mind a szlovénok a kétnyelvű oktatást támogatják. (10)

A kétnyelvű oktatás rendszere

A fentiek tudatában az 1974-es alkotmány már a kétnyelvű óvodák létesítéséről is intézkedik. Ennek értelmében a nemzetiségi óvodákban kötelező szlovén, a szlovén óvo-

dákban pedig nemzetiségi nyelvtanítás folyik. (11) Az általános iskolában a kétnyelvű oktatás azt jelenti, hogy a tantárgyakat szlovénül magyarázzák el, majd magyar nyelven elismélik, s kifejezéseket magyarul is felírják. A magyar nemzetiségi program magyar nyelven folyik és szlovénül elismélik, illetve felírják a fontosabb kifejezéseket.

1981-től Lendván kétnyelvű középiskola működik négy osztállyal. Azok, akik a tisztán szlovén nyelvű osztályokba járnak, kötelezően magyarul is tanulnak. Lendván kívül a nemzetiségi területen kívül eső Muraszombaton, Mariborban és Radenciben tanuló középiskolás is tanulhat magyarul. A maribori egyetemen a diák a magyar nyelvi tanszéken tanulhat tovább, vagy az itt, és a ljubljanei egyetemen más tantárgyat tanuló diák magyar nyelvi lektorátuson fejlesztheti tovább anyanyelvét.

A kétnyelvű oktatás problémái közé tartozik a megfelelő tankönyv-ellátás is. 1979-ben például 18 tankönyvből 3 eredeti magyar nyelvű könyvet, és 15 szlovénből fordítottat használtak ezekben az osztályokban. A magyar mint anyanyelv oktatására a Vajdaságból hoztak tankönyvet. Vannak olyan tankönyvek és munkafüzetek, amelyeket valóban két nyelven nyomtak, baloldalon szlovénül, jobboldalon magyarul. (12)

A ljubljanei Nemzetiségi Intézetben (Inštitut za narodnostna vprašanja) számos kutatást folytattak a kétnyelvű oktatás tapasztalataival és problémáival kapcsolatban. Az egyik tanulmányból kiderül, hogy a magyar és szlovén nemzetiségű tanulók között nem tapasztalható érdemi különbség a továbbtanulást illetően, a kétnyelvű oktatást tehát ennyiben sikeresnek tekinthetjük. Egy kérdőívre küldött válaszok alapján – ahol a válaszoló eldönthette, hogy milyen nyelven kíván válaszolni – a válaszolók 79%-a szlovénül töltötte ki a rubrikákat, 10,8%-uk magyarul, 9,6%-uk pedig mindkét nyelven. Akik magukat szlovénnek vallották mind szlovénül töltötték ki az íveket, ugyanígy azok is, akik nem kívánták megjegyezni nemzetiségüket, de azok többsége is, akik megjegyezték, hogy ők magyar nemzetiségűek. Ez mindenesetre érdekes fényt vet a magyar nyelv köznapi, illetve hivatali használatára. (13)

Zárógondolatok

Ha a kétnyelvű oktatás eddigi tapasztalatait és alkotmányos biztosítékait nézzük, valóban elégedettek lehetünk. A már említett 1991-es szlovén alkotmány 64. szakasza az őshonos olasz és magyar nemzeti közösség különjogaival kapcsolatban kimondja, hogy „Törvénnyel összhangban e nemzeti közösségeknek és tagjaiknak joga van saját nyelvükön való nevelésre és oktatásra, valamint e nevelés és oktatás kialakítására és fejlesztésére. Törvény állapítja meg azokat a területeket, amelyeken a kétnyelvű oktatás kötelező.” (14)

Az is biztató, hogy a Szlovénia és Magyarország között 1992. november 6-án megkötött kisebbségvédelmi egyezmény 2. cikkelye kimondja: „A Szerződő Felek megkülönböztetett figyelemmel támogatják a két országban élő nemzeti kisebbségek intézményes anyanyelvű és anyanyelvi oktatását az óvodákban, az általános iskolákban, illetve a közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, az anyanyelvet, valamint a kisebbségi közösség kultúrájának, történelmének és jelen valóságának megismerését. E céllal szorgalmazzák a kisebbségi iskolarendszerrel, különösképpen a kétnyelvű oktatással kapcsolatos tapasztalatok cseréjét és egymás tankönyveinek alternatív használatát.” (15) Jelentős eredményként könyvelhetjük el, hogy az 1995-ös érettségien már érettségi tárgy lehet a magyar, mint környezetnyelv is, és ez remélhetőleg ösztönöznöi fogja a magyar nyelvtanulást. (16)

A gyakorlatban azonban számos probléma tapasztalható. Az alkotmányban említett nemzetiségi törvény egyelőre még nem született meg, így számos dolog még tisztázatlan. Bonyolítja a helyzetet, hogy Szlovéniában ebben az évben újjászervezik a közép-szintű és a helyi közigazgatást, márpedig, mint láttuk, a nemzetiségi jogok gyakorlását a helyi státúmnak kell biztosítaniuk. Éppen ezért a Népújság külön felhívta a magyar lakosságot, hogy az új közigazgatási egységeket népszavazáson fogják kialakítani, tehát rajtuk is múlik, hogy milyen községekben fognak élni a jövőben. (17)

1993-ban a Muravidéken szlovén részről ismét több támadást intéztek a kétnyelvűség kialakult gyakorlata ellen. Bár ezektől a megnyilvánulásoktól a hivatalos szlovén vezetés

elhatározta magát, a magyarokat képviselő *Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösség* (MMNÖK) kritikusan ítélte meg a az önkormányzati rendszer átszervezésével összefüggő magyar törekvésekkel kapcsolatos szlovén véleményeket. „Az a véleményünk, hogy az eddig példás együttélés hangoztatása sokszor csupán politikai manipuláció volt...” (18) *Göncz László* az MMNÖK titkára ennek ellenére úgy véli, hogy a kétnyelvű oktatási modell a többségi (szlovén) nemzet átlagosnál magasabb szintjéről tanúskodik, s hogy a „kétnyelvű oktatás létjogosultságának megkérdőjelezőit bizonyítékokkal kell visszautasítani.” (19)

Tekintettel arra, hogy 1994-ben átszervezik a szlovén iskolarendszert (20), abban kell bízunk, hogy az átszervezésnél figyelembe veszik a szlovén oktatáskutatók és a Göncz László által említett bizonyítékokat, s ennek, valamint az önkormányzati rendszer sikeres átszervezésének következtében a szlovéniai kétnyelvű iskoláztatási jogok nemzetközileg is elismert magas színvonalra nem csorbul.

JEGYZET

- (1) Slovenija v Svetu Evrope (Szlovénia az Európa Tanácsban), Delo, Ljubljana, 13. maja 1993. p. 5.
- (2) *R. Mejak*: Razvoj vzgoje in izobraževanja na narodnostno mešanem področju v Prekmurju (A nevelés és oktatás fejlődése a Muravidék vegyes nemzetiségű területén). In: Razprave in gradivo. Treatises and document 19. Ljubljana, 1986. 97—120. pp. (angol összefoglalóval)
- (3) „...ezért mind küzdeni kell” Életút a szlovéniai magyarság szolgálatában. *Székely András Bertalan* beszélgetései *Varga Sándorral*. Szombathely, 1990. 120-121. old.
- (4) *R. Mejak* i. m. 98-99. pp. A folyamatról igen szemléletes képet ad *Varga Sándor*. „...ezért mind...” 3-8. old.
- (5) *R. Mejak* i. m. 102. p., J. Kerčmar: The Bilingual Educational System – An Aid in Maintaining and Developing National Consciousness. in: Razprave in gradivo, 18. Ljubljana 1986, 114-120. pp.
- (6) *R. Mejak* i. m. 101-103. pp., „...ezért mind...” 64-65. old., J. Kerčmar i. m. 119. p.
- (7) *N. Vilhar*: A magyar nemzetiség által lakott vegyes nemzetiségű terület bemutatása a Szlovén SzK társadalmi gazdasági fejlesztési politikájának és a regionális feltételeknek a tükrében. In: Magyarok és szlovének, Állami Gorkij Könyvtár, 1987. 52. és 8. térkép.
- (8) „...ezért mind” 65-67. old.
- (9) *Csuka J.*: Toporišičsal vitázva. Népújság, Murszombat, 1989. július 21. *P. M.*: Vajon a muravidéki magyarok autochtón lakosai-e Szlovéniának? uott, 1989. augusztus 4.
- (10) *SNK*: Ne legyen teher a magyar nyelv tanulása, Népújság, 1991. április 26.
- (11) *S. Devetak*: A magyar nemzetiség helyzete a jugoszláv nemzetiségi politika tükrében. In: Magyarok és szlovének 28. old.
- (12) *R. Mejak* i. m. 113-114. pp.
- (13) *S. Novak Lukanovič*: Kétnyelvű általános iskola – hová és hogyan ezután? Országos Idegennyelvű Könyvtár, Nemzetiségi Dokumentáció, Kézirattár.
- (14) A Szlovén Köztársaság alkotmánya, Ljubljana, 1992, 28-29. old.
- (15) Egyezmény a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzeti kisebbség és a Szlovén Köztársaságban élő magyar nemzeti közösség különjogainak biztosításáról. In: Dunatáji Figyelő (Limes), 1992. 3. szám nov.-dec. 11-13. old.
- (16) *Pozsonoc M.*: A kétnyelvű oktatás berkeiből, Népújság, 1993. július 16. 5. old.
- (17) *K. R.*: Ne hallgassunk a szóbeszédre!, Népújság, 1994. február 4. 4. old.
- (18) – *cē* – : Mozgalmas hét a nemzetiségi politikában és az MMNÖK Képviselőtestülete: Közlemény a nyilvánosságához, Népújság, 1993. november 5. 5. old.
- (19) *Göncz László*: Kétnyelvű oktatás..., Népújság, 1993. november 26. 4. old.
- (20) *B. P.*: Od vrtcev do univerz bo 1994 zelo dejavno (1994 az óvodától az egyetemig nagyon mozgalmas lesz). Delo, 27. decembra 1993. p. 4.